

Volkan Dayan*
ORCID: 0000-0002-4297-4212
volkandayan@trakya.edu.tr

Wspólne aspekty działań związanych z COVID-19 oraz zasad zrównoważonej bankowości. Przykład Turcji

Streszczenie

W marcu 2020 roku COVID-19, który szybko rozprzestrzenił się na całym świecie, został wykryty w Turcji. Podobnie jak w innych krajach, pandemia dotknęła wiele sektorów tureckiej gospodarki. Jednym z sektorów najbardziej dotkniętych pandemią COVID-19 był sektor bankowy. Bank centralny (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası), nadzór bankowy (Banking Regulation and Supervision Agency), związek banków (Türkiye Bankalar Birliği), a także banki szybko podjęły działania. System bankowy został przeorganizowany z uwzględnieniem maseczek, dystansu społecznego oraz zasad higieny. Wprowadzono nową organizację pracy oraz nowe produkty finansowe. W 2021 roku związek banków ogłosił zmodyfikowane wytyczne dotyczące zrównoważonego rozwoju dla sektora bankowego: *Sustainability Guidelines for the Banking Sector*. Wytyczne zawierają 10 zasad, które tworzą ramy dla budowy zrównoważonej bankowości w Turcji. Celem opracowania jest ocena zgodności działań podejmowanych w czasie pandemii COVID-19 z zasadami zrównoważonej bankowości. W artykule zidentyfikowano działania antycovidowe, które były zbieżne z zasadami zrównoważonej bankowości, następnie przypisano je do wyodrębnionych 6 obszarów zgodności. Największą zgodność zidentyfikowano w obszarze „odporności i zdolności adaptacyjnych” oraz „odbudowy gospodarczej i odporności”.

Słowa kluczowe: bankowość, działania związane z COVID-19, zasady zrównoważonej bankowości, odporność

Kody JEL: E50, I18, Q56

* Volkan Dayan – profesor, Trakya Uniwersytet, Szkoła Nauk Stosowanych w Uzunkopru, Katedra Bankowości i Ubezpieczeń, Turcja.

Common aspects of COVID-19 measures and sustainable banking principles. Case study of Turkey

Abstract

COVID-19, which has spread rapidly around the world after this date, was officially detected in Turkey in March 2020. As in the rest of the world, many sectors in Turkey were negatively affected by the pandemic. One of the sectors most affected by the COVID-19 pandemic was the banking sector. Therefore, the Central Bank of the Republic of Turkey, the Banking Regulation and Supervision Agency, the Banks Association of Turkey and banks quickly published measures. The banking system was redesigned with masks, social distance and hygiene principles. New working order and financial products were created for the pandemic. "Sustainability Guidelines for the Banking Sector" announced by the Banks Association of Turkey is a guide for banks in Turkey. These principles, consisting of ten articles, create a framework for sustainable banking in Turkey. The purpose of this study is to determine how related the measures taken during the COVID-19 pandemic are to sustainable banking principles. To that end in this study, measures taken in compliance with COVID-19 regulations and sustainable banking principles were identified. Adaptive principles are grouped under common headings. The measures taken, the issues of "resilience and adaptability" and "economic recovery and resilience" came to the fore the most. Since there is no similar study in the literature, it is thought that it will guide regulatory authorities and academic studies.

Keywords: banking, COVID-19 measures, sustainable banking, resilience

JEL Codes: E50, I18, Q56

Wstęp

Pandemia COVID-19 wpłynęła na wiele sektorów nie tylko w skali krajów, ale także całego świata. Rządy, sektor publiczny oraz sektor prywatny nagle musiały zmierzyć się z poważnym kryzysem. Na świecie, w tym również w Turcji, podjęto wiele działań w ramach polityki publicznej mających na celu ograniczenie negatywnych skutków pandemii dla gospodarki. Pierwszy przypadek COVID-19 w Turcji wykryto 10 marca 2020 roku. Ministerstwo przedstawiło pakiet działań mający zadanie chronić gospodarkę i obywateli. Zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami przesunięto terminy składania rocznych zeznań podatkowych oraz płatności z tego tytułu, a wielu branżom odroczone płatności podatkowe na 6 miesięcy. Szacunkowa kwota wsparcia dla gospodarki ogłoszona w „Pakiecie Stabilności Gospodarczej” (Economic Stability Package) wynosiła 100 miliardów lir tureckich (TRY). Pracownikom służby zdrowia przyznano dodatkowe świadczenia (SESAM 2023).

Jednym z sektorów dotkniętych pandemią był sektor bankowy. Bank centralny (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, TCMB), związek banków (Türkiye Bankalar Birliği, TBB) i nadzór bankowy (Banking Regulation and Supervision Agency, BRSA) ogłosiły działania mające na celu, z jednej strony, zwiększenie bezpieczeństwa sektora bankowego, a z drugiej wsparcie działalności gospodarczej przez banki. Wiele środków i praktyk wykorzystanych do walki z pandemią COVID-19 i jej skutkami

było zgodne z zasadami zrównoważonej działalności bankowej. Celem niniejszego opracowania jest określenie obszarów i ocena zgodności działań antycovidowych z zasadami zrównoważonej bankowości. W artykule przeanalizowano podjęte w sektorze bankowym – w ramach walki z pandemią i jej skutkami – działania pod kątem adekwatności do zrównoważonej działalności bankowej. W pierwszym punkcie dokonano przeglądu literatury, następnie syntetycznie omówiono rozwój pandemii w Turcji, w kolejnych punktach przedstawiono zasady zrównoważonej bankowości, sklasyfikowano działania antycovidowe podejmowane w sektorze bankowym i wreszcie określono ich zgodność z wyodrębnionymi sześcioma obszarami zrównoważonej bankowości.

1. Przegląd literatury

W literaturze opisano wiele badań dotyczących wpływu pandemii COVID-19 na działalność bankową w Turcji, ale problematyka COVID-19 w powiązaniu ze zrównoważoną bankowością nie była dokładnie analizowana. Z dostępnych publikacji wynika, że pandemia COVID-19 miała zróżnicowany wpływ na działalność bankową i doświadczenia banków w Turcji. Bayar i Varisli (2020) w swoim badaniu skupili się na wpływie pandemii COVID-19 na wolumen kredytów konsumenckich w Turcji. Stwierdzili, że pandemia COVID-19 miała statystycznie istotny i pozytywny wpływ na wolumen tych kredytów.

Beybur i Cetinkaya (2020) zidentyfikowali w czasie pandemii zwiększone zainteresowanie produktami i usługami bankowości cyfrowej. Na podstawie dokonanej analizy starali się wyjaśnić wpływ pandemii na korzystanie przez klientów z produktów czy usług bankowości cyfrowej.

Ekim Kocaman (2021) analizował turecki sektor bankowy i koncentrację rynku podczas COVID-19. Stwierdził, że w tym czasie w sektorze bankowym zwiększyła się koncentracja w obszarze aktywów, nastąpił wzrost wolumenu kredytów, a także wzrosła dominacja państwowych banków depozytowych. Natomiast Yurttadur (2021) w swoich analizach skupił się na wpływie pandemii COVID-19 na rentowność banków partycypacyjnych. Udowodnił, że kryzys gospodarczy wywołany pandemią COVID-19 nie wpłynął negatywnie na rentowność banków partycypacyjnych, a w ręcz przeciwnie, banki te po wybuchu pandemii odnotowały wzrost rentowności.

Kendir i in. (2022) skupili się na wpływie pandemii COVID-19 na kredyty bankowe i oprotestowane weksle. Z dokonanych przez nich analiz wynika, że w niektórych sektorach znacznie wzrosła wartość kredytów, natomiast w takich sektorach, jak edukacja i zdrowie spadło zapotrzebowanie na finansowanie. W porównaniu do wcześniejszych lat znacznie wzrosła kwota kredytów konsumenckich i oprotestowanych weksli.

Ergin Unal i in. (2022) analizowali wpływ pandemii COVID-19 na takie sektory tureckiej gospodarki, jak: sektor bankowy, turystyczny i przemysłowy. Ustalili, że istnieje jednostronny związek przyczynowy z liczbą przypadków COVID-19.

Demirel (2022) ocenił wpływ pandemii COVID-19 na korzystanie z tureckiej bankowości mobilnej i internetowej zarówno przez klientów indywidualnych, jak i klientów korporacyjnych. Z badania wynika, że po okresie pandemii wzrosło wykorzystanie indywidualnej bankowości mobilnej, korporacyjnej bankowości mobilnej oraz korporacyjnej bankowości internetowej, natomiast spadło wykorzystanie indywidualnej bankowości internetowej.

Erden i Aslan (2022) w swoich badaniach przeanalizowali wpływ pandemii COVID-19 na zrównoważony rozwój tureckiego sektora bankowego. Stwierdzili wysokie korelacje między wieloma analizowanymi w badaniu zmiennymi. Również Cetiner i Gurel (2022) badali wpływ pandemii COVID-19 na praktyki w zakresie zrównoważonych finansów. Dokonali oceny negatywnych skutków pandemii COVID-19 w obszarze zrównoważonych finansów.

Podobne badania prowadzono w innych krajach. Sumadi (2020) mierzył wpływ zjawiska pandemii COVID-19 na bankowość islamską. Na podstawie przeprowadzonych analiz określił wahania w udzielaniu finansowania oraz w pozyskiwaniu środków finansowych przez banki. Natomiast Xie i in. (2022) badali wpływ pandemii COVID-19 na stabilność banków w rozwijających się krajach azjatyckich. W wyniku analizy dokonanej z wykorzystaniem różnych zmiennych ustalili istotny wpływ COVID-19 na wyniki banków w badanych krajach. Karim i in. (2022) skupili się na zrównoważonych regulacjach bankowych przed wybuchem i w trakcie epidemii koronawirusa. OECD (2022) w swojej publikacji przedstawiła kondycję gospodarczą członków ASEAN i zaproponowała rozwiązania w zakresie zrównoważonego finansowania odbudowy ich gospodarek po pandemii. W publikacji stwierdzono, że restrykcje wprowadzone podczas COVID-19, dzięki odpowiednio uregulowanemu mechanizmowi monitorowania, utrzymały dobrą kondycję sektora bankowego.

2. Kalendarium pandemii COVID-19 w Turcji

Pierwszy przypadek COVID-19 pojawił się w Chinach w grudniu 2019 roku i przekształcił w ogóln światową pandemię. Natomiast w Turcji pierwszy przypadek COVID-19 odnotowano 11 marca 2020 r. W jego następstwie tureckie Ministerstwo Zdrowia wprowadziło wiele środków bezpieczeństwa, które obejmowały m.in.: godzinę policyjną, przejście na kształcenie zdalne, tymczasowe zamknięcie takich miejsc, jak kawiarnie i restauracje oraz odwołanie wydarzeń publicznych. 14 stycznia 2021 r. rozpoczęły się szczepienia przeciwko COVID-19. Natomiast proces „Kontrolowanej normalizacji” zaczął się 2 marca 2021 r. W zależności od stopnia ryzyka w poszczególnych 81 prowincjach (*vilayet*) ustalono ograniczenia dotyczące godziny policyjnej, a także warunki, na jakich lokale gastronomiczne mogą świadczyć usługi oraz warunki, na jakich uczniowie mogą rozpocząć stacjonarne kształcenie.

Jednak w związku z gwałtownym wzrostem liczby nowych przypadków zachorowań od kwietnia 2021 r. wprowadzono pełny lockdown, który obejmował: ograniczenia w zachowaniu godziny policyjnej, zawieszenie działalności wszystkich

zakładów pracy (z wyjątkiem takich zakładów, jak: wytwarzanie żywności, higiena i zdrowie), wprowadzenie zezwoleń na podróże międzymiastowe, zawieszenie stacjonarnej nauki oraz opieki dla dzieci (szkoły, przedszkola, żłobki), a także przesunięcie w czasie wszystkich egzaminów (Gocumlu i Usul 2022).

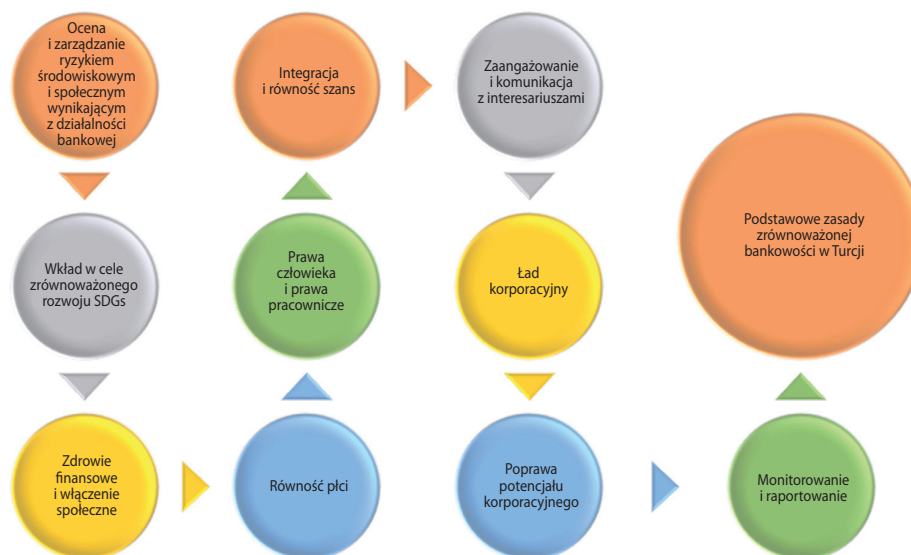
W Turcji okres powrotu do normalnego funkcjonowania rozpoczął się od 1 lipca 2021 r. Według danych Tureckiego Instytutu Statystycznego (Turkish Statistical Institute 2021) w latach 2020 i 2021 z powodu COVID-19 zmarły łącznie 87 334 osoby.

3. Ramy zrównoważonej bankowości w Turcji

Zrównoważoną działalność bankową w Turcji determinuje opublikowany w lipcu 2021 r. dokument *Plan działania na rzecz zielonego porozumienia (Green Agreement Action Plan)*, w którym zadanie przygotowania strategii zrównoważonej bankowości (*Sustainable Banking Strategy Document*) zostało przypisane tureckiemu nadzorowi bankowemu (BRSA). Głównym celem dokumentu było określenie ogólnych strategii i polityk wymaganych do kształtowania zrównoważonej infrastruktury tureckiego sektora bankowego. Przygotowanie strategii nastąpiło we współpracy z bankami będącymi członkami tureckiego związku banków (TBB), jak i bankami – członkami związku banków partycypacyjnych (Participation Banks Association of Turkey). Rezultatem prac było zaktualizowanie wytycznych dotyczących zrównoważonego rozwoju dla sektora bankowego (*Sustainability Guidelines for the Banking Sector*), których pierwsza wersja została przygotowana przez TBB i opublikowana w 2014 roku. Aktualne, zmienione wytyczne ogłoszono w marcu 2021 roku (Banking Regulation and Supervision Agency 2021). Podstawowe zasady zrównoważonej bankowości zostały przedstawione na rysunku 1.

Aby dokonać oceny zgodności działań antycovidowych ze zrównoważoną działalnością bankową, podstawowe zasady ją charakteryzujące scalono w kilku grupach skoncentrowanych na takich obszarach, jak: zarządzanie ryzykiem, odporność i zdolności adaptacyjne, priorytety dla dobrostanu społecznego i środowiskowego, współpraca i zaangażowanie interesariuszy, technologia i innowacje, a także odbudowa gospodarcza i odporność. Do każdej z wyodrębnionych grup przypisano zidentyfikowane działania antycovidowe zbieżne z zasadami zrównoważonej bankowości.

Rysunek 1. Zasady zrównoważonej bankowości w Turcji

Źródło: The Banks Association of Türkiye (2021), Sustainability in Turkish Banking Sector, https://www.tbb.org.tr/en/Content/Upload/Dokuman/190/Sustainability_in_Turkish_Banking_Sector17052021.pdf (dostęp 10.10.2023).

4. Działania antycovidowe podejmowane w sektorze bankowym

Wraz ze wzrostem liczby przypadków COVID-19 bank centralny, związek banków, agencja nadzoru oraz wszystkie banki podjęły działania antycovidowe. Ich celem było ograniczenie negatywnych skutków pandemii zarówno dla sektora bankowego, jak i klientów banków, a szerzej społeczności. Regulacje w tym zakresie były bardzo rozbudowane i szczegółowe.

Podjęte przez bank centralny w marcu i kwietniu 2020 roku działania w celu ograniczenia ekonomicznych i finansowych skutków pandemii dotyczyły czterech głównych kwestii i zgodnie z nimi zostały pogrupowane (Central Bank of the Republic of Türkiye 2020). Jeszcze przed rozpoczęciem ich realizacji, 17 marca 2020 roku obniżona została podstawowa stopa procentowa o 100 punktów bazowych do 9,75%. Następnie podjęto działania mające na celu zapewnienie bankom elastycznego zarządzania płynnością transakcji dokonywanych w walucie krajowej, jak i walutach obcych (pierwsza grupa działań). Dodatkowo zaoferowano bankom aukcje *repo* z terminem zapadalności do 91 dni. Zwiększono też limity instrumentów płynnościowych operacji otwartego rynku (OMO). Rozszerzono transakcje SWAP, a do puli zabezpieczeń włączono papiery wartościowe zabezpieczone aktywami i hipoteką. Druga grupa działań skierowana do banków skupiała się na kwestii zapewnienia finansowania podmiotów gospodarczych oraz działalności eksportowej przedsiębior-

biorstw. W związku z tym obniżono wskaźniki obowiązkowych rezerw walutowych oraz poprawiono płynność banków poprzez zwiększenie kwoty operacji *forward repo* i *swap*. Działania z kolejnej grupy obejmowały kredyty redyskontowe oraz środki wspierające płynność eksporterów. Zostały wydłużone między innymi terminy spłat kredytów redyskontowych oraz terminy wymagalności zobowiązań z tych tytułów. Podmiotom gospodarczym zaoferowano nowe możliwości finansowania. Ostatnia, czwarta część środków była ukierunkowana na wzmocnienie płynności rynku rządowych papierów wartościowych. W tym celu wprowadzono korzystniejsze warunki dokonywania transakcji zakupów bezpośrednich w portfelu operacji otwartego rynku. Bankom zaoferowano możliwość odsprzedaży krajowych dłużnych papierów wartościowych zakupionych od Funduszu Ubezpieczeń dla Bezrobotnych (Unemployment Insurance Fund), których skup powierzono bankowi centralnemu. Dodatkowo przyjęto, że limity stosowane dla bezpośredniej sprzedaży bankowi centralnemu tych papierów będą niezależnie od limitów transakcji *repo*. Bankom będącym głównymi dealerami przyznano limit sprzedaży rządowych papierów wartościowych równy ich limitom transakcji *repo*.

Wiele działań związanych z pandemią podjął związek banków (TBB). Dotyczyły one trzech głównych obszarów, tj.: środków o charakterze ogólnym, środków wdrażanych przez banki oraz środków podjętych samodzielnie. Także nadzór bankowy (Banking Regulation and Supervision Agency 2020b) wprowadził działania mające na celu utrzymanie kredytowania gospodarki, przy jednoczesnym zachowaniu bezpieczeństwa sektora. Wprowadził między innymi zmiany w procedurze pomiaru adekwatności kapitałowej dotyczące transakcji walutowych. Dla wielu instytucji finansowych wydłużono okresy opóźnienia, będące podstawą klasyfikacji należności zagrożonych, oraz terminy spłaty zadłużenia na kartach kredytowych i pozostałego zadłużenia klientów. Dokonano także korekt dotyczących wskaźnika pokrycia płynności (LCR), uwzględniających bieżącą sytuację na rynku.

5. Wspólne aspekty działań antycovidowych i zrównoważonej bankowości

Działania związane z pandemią COVID-19 według klasyfikacji związku banków (Banks Association of Turkey 2020) przypisano do sześciu wyodrębnionych obszarów odzwierciedlających zakres zasad zrównoważonej działalności bankowej.

5.1. Koncentracja na zarządzaniu ryzykiem

Kwestia koncentracji na zarządzaniu ryzykiem jest bardzo istotna nie tylko dla zrównoważonej bankowości, ale także była kluczowa w trakcie kryzysu pandemicznego. COVID-19 spowodował nagłą zmianę hierarchii źródeł ryzyka dla sektora bankowego. Banki w zasadzie z dnia na dzień musiały odnaleźć się w nowych okolicznościach i zmienić podejście do zarządzania ryzykiem.

Środki związane z COVID-19 miały na celu kontrolę i zmniejszenie ryzyka infekcji oraz ograniczanie negatywnych skutków pandemii, a zrównoważona bankowość koncentruje się na identyfikowaniu i zarządzaniu ryzykiem związanym z kwestiami środowiskowymi, społecznymi i ładu korporacyjnego. Pandemia jest czynnikiem ryzyka społecznego. Wymagane jest proaktywne i adaptacyjne podejście do zarządzania ryzykiem, aby skutecznie reagować na pojawiające się zagrożenia i je mitygować. Kwestia identyfikacji i ograniczania ryzyka była ważna zarówno przy podejmowaniu działań związanych z COVID-19, jak i z punktu widzenia zasad zrównoważonej bankowości, których istotnym obszarem jest ryzyko ESG. W tym przypadku ważna jest identyfikacja i minimalizacja zagrożeń. Wśród podjętych w Turcji działań związanych z COVID-19 zidentyfikowano te, które były bezpośrednio powiązane z zarządzaniem ryzykiem i zasadami zrównoważonej bankowości, głównie w obszarze ryzyka ESG.

1 maja 2020 r. wprowadzono zasadę Asset Ratio (zasada wskaźnika aktywów). Jej celem było zminimalizowanie negatywnego wpływu pandemii na turecką gospodarkę, rynek, produkcję i zatrudnienie. Miała ona zapewnić efektywne wykorzystanie posiadanych przez banki zasobów¹. Stosowanie Asset Ratio zostało zniesione 31 grudnia 2020 r. wraz z normalizacją sytuacji (Banking Regulation and Supervision Agency 2020a). Ponadto:

- wprowadzono wagę ryzyka na poziomie 0% dla należności w walutach obcych od rządu Republiki Turcji (do obliczania wymogu kapitałowego z tytułu ryzyka kredytowego);
- zapewniono bankom elastyczność w zakresie ustalania maksymalnej stawki standardowego współczynnika ryzyka stopy procentowej wynikającej z rachunków bankowych;
- banki (członkowie TBB Risk Central) dokonały wpisów w rejestrze kredytowym osób fizycznych i prawnych o „sile wyższej” dla osób, które nie wywiązały się ze swoich zobowiązań z powodu obowiązywania godziny policyjnej;
- zapewniono dodatkowe środki finansowe do wykorzystania w kredytach redyskontowych w lirze tureckiej, z gwarancją funduszu kredytowego (Kredi Garanti Fonu, KGF);
- ze względu na możliwość krótkotrwałego spadku wartości zabezpieczeń – zapewniono elastyczność w zakresie kalkulacji wartości godziwej zabezpieczeń finansowych (dokonywanej nie rzadziej niż co 6 miesięcy);
- klientom mającym przejściowe problemy ze spłatą kredytów umożliwiono restrukturyzację zadłużenia (z zachowaniem odpowiednich warunków i okresu karencji).

Poza tym do rejestru Centrum Ryzyka wpisano klientów, którzy zostali bezpośrednio dotknięci epidemią COVID-19, bez względu na to, czy dotyczyło to również pro-

¹ Głównym celem wprowadzenia zasady Asset Ratio było pobudzenie wzrostu akcji kredytowej w gospodarce i zapewnienie pożyczek gospodarstwu domowemu i firmom z ograniczeniami kredytowymi. Ponadto, zmiana struktury depozytów w kierunku wzrostu udziału depozytów w walucie krajowej w depozytach ogółem.

wadzonej przez nich działalności gospodarczej, czy nie. KGF udostępniał wszystkim bankom szczegółowe informacje o ryzyku celem efektywniejszej i dokładniejszej oceny wniosków kredytowych.

5.2. Odporność i zdolność adaptacji

W zrównoważonej działalności bankowej istotna jest odporność na wstrząsy i adaptacja do zmieniających się warunków. Środki w tym zakresie podjęto w ramach działań antycovidowych. Do nich można zaliczyć obniżenie minimalnej stawki płatności dla indywidualnych kart kredytowych do 20%. Klienci, którym odroczone zadłużenie na karcie kredytowej, otrzymali dodatkowo możliwość określenia do końca 2020 roku karencji oraz kwoty minimalnej. Dopuszczono także – na wniosek klienta – odroczenie spłaty kapitału i odsetek od kredytów konsumenckich i samochodowych. Ponadto wydłużono terminy opóźnienia dla klasyfikacji kredytów jako zagrożone, m.in.: z 90 dni do 180 dni dla kredytów monitorowanych w grupie 1 i 2, a w przypadku kredytów przeterminowanych o 90 dni i klasyfikowanych do grupy 2, banki mogły alokować rezerwy, opierając się na własnych modelach ryzyka stosowanych do obliczania oczekiwanych strat zgodnie tureckimi standardami (Turkish Financial Reporting Standards: TFRS 9). Z 90 dni do 180 dni wydłużono okres opóźnienia dla firm zajmujących się finansowaniem i faktoringiem oraz do 240 dni dla firm zajmujących się leasingiem finansowym.

Inne działania dotyczyły:

- elastyczności minimalnych poziomów wskaźników płynności w bankach;
- obniżenia limitu dla transakcji banków z nierezydentami na zakup liry tureckiej, z 10% do 1% wartości kapitałów własnych;
- wydłużenia terminów spłaty zadłużenia klientom, których przepływy pieniężne uległy pogorszeniu w związku z działaniami antycovidowymi oraz udostępnienie im dodatkowych możliwości finansowania;
- wsparcia eksporterów w zakresie finansowania zapasów w celu utrzymania mocy produkcyjnych podczas spowolnienia eksportu;
- zwiększenia limitu gwarancji kredytowych (KGF) dla podmiotów potrzebujących płynności (finansowania), a nie posiadających wystarczającego zabezpieczenia;
- odroczenia spłaty kapitału i odsetek od kredytu redyskontowego oraz wydłużenia maksymalnego okresu zapadalności;
- zwiększenia kwoty kredytu i obniżenia wkładu własnego w przypadku kredytów na zakup domów o wartości mniejszej niż 500 000 lir tureckich;
- ustalenia daty przekazania złota zakupionego przez osoby fizyczne i prawne o wadze 100 gramów i więcej;
- ograniczenia łącznej sumy lokat, transakcji *repo* i pożyczek w lirze tureckiej, których banki udzielają zagranicznym instytucjom finansowym, do 0,5% kapitału własnego banków;
- podwyższenia stawki „podatku u źródła” dla osób fizycznych od instrumentów finansowych z 10% do 15%, a także wydłużenia terminu zgłaszania do urzędów skarbowych otwartych rachunków eksportowych.

5.3. Priorytet dla dobrostanu społecznego i środowiskowego

Odpowiedzialność społeczna i środowiskowa jest bardzo ważna w kontekście zrównoważonego rozwoju, jak i zdrowia publicznego. Poniżej wymieniono podjęte w trakcie pandemii działania mające na uwadze dobro społeczne, jak:

- zwiększenie oferty oraz kwoty kredytów specjalnych, specyficznych dla COVID-19;
- zwiększenie limitów zarządzania gotówką i wprowadzenie udogodnień ratałnych w celu ułatwienia firmom wywiązywania się ze zobowiązań publiczno-prawnych (podatki, ubezpieczenia);
- przeprowadzanie przez banki transakcji i czynności bankowych poza oddziałami stacjonarnymi oraz odraczanie czynności wymagających osobistego kontaktu klienta z bankiem;
- udzielanie firmom długoterminowych pożyczek oraz dodatkowych limitów w wysokości miesięcznych wydatków na wynagrodzenia dla personelu (w celu ochrony zatrudnienia).

5.4. Współpraca i zaangażowanie interesariuszy

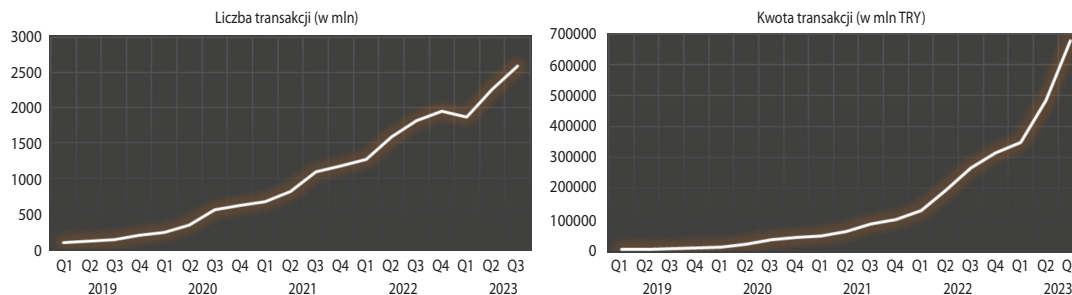
Współpraca i zaangażowanie interesariuszy jest cechą zrównoważonej bankowości, która nabrała szczególnego znaczenia w czasie pandemii. Wiele instytucji współpracowało w tym czasie. Bank centralny, związek banków, a także pojedyncze banki podejmowały decyzje i działały wspólnie.

5.5. Technologia i innowacje

Pandemia COVID-19 uwydatniła znaczenie technologii w działalności bankowej. Powszechne stało się korzystanie z oddziałów mobilnych i systemów płatności zbliżeniowych. W produktach bankowych promowano innowacje w zakresie opieki zdrowotnej i zdrowia publicznego. Wprowadzono wiele rozwiązań opartych na technologii. W Turcji w ciągu ostatnich 5 lat (2019–2023) nastąpił wzrost: liczby i kwoty transakcji kartami kredytowymi, liczby zbliżeniowych punktów obsługi sprzedaży (POS), liczby kas bezdotykowych oraz liczby kart zbliżeniowych, mobilnych płatności zbliżeniowych i płatności QR (rysunki 2–4).

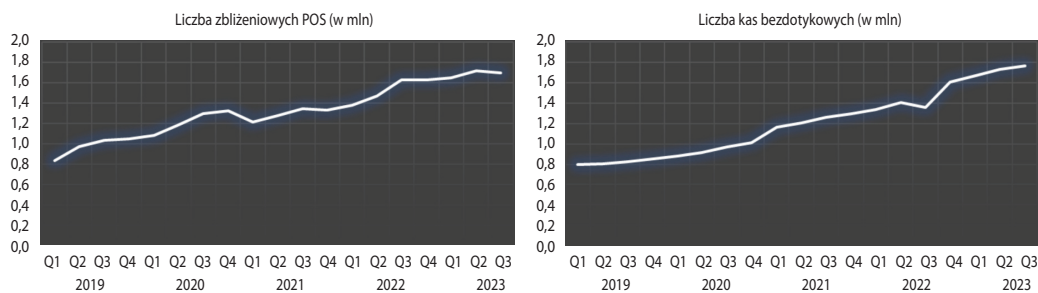
W czasie pandemii podjęto wiele działań w obszarze technologii i innowacji. Transakcje można było dokonywać bezpłatnie za pośrednictwem bankomatu, telefonu komórkowego i oddziału internetowego. Zwiększone zostały dzienne limity wypłat z bankomatów. Wiele banków przeorganizowało swoje placówki z uwzględnieniem dystansu społecznego i zasad higieny. Pracownicy banków otrzymali możliwość pracy zdalnej, a klienci byli kierowani do oddziałów mobilno-internetowych. W wyniku pandemii część klientów banków przeniosła się do kanałów zdalnych i pozostała w nich także po okresie pandemii.

Rysunek 2. Liczba i kwota transakcji dokonanych kartami kredytowymi w Turcji

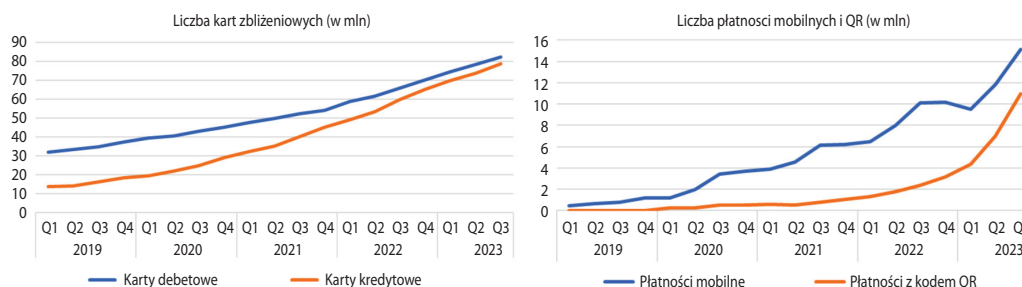
Źródło: The Interbank Card Center (BKM), 2019–2023, <https://bkm.com.tr/yerli-ve-yabancı-banka-kartlarinin-yurt-ici-kullanimi/> (dostęp 8.10.2023).

Rysunek 3. Liczba zbliżeniowych punktów obsługi sprzedaży (POS) oraz bezdotykowych kas fiskalnych w Turcji

Źródło: The Interbank Card Center (BKM), 2019–2023, <https://bkm.com.tr/temassiz-pos-okc-yazili-m-sayilari/> (dostęp 9.10.2023).

Rysunek 4. Liczba kart zbliżeniowych, płatności mobilnych i QR w Turcji

Źródło: The Interbank Card Center (BKM), 2019–2023, <https://bkm.com.tr/mobil-temassiz-karekodla-yapilan-odeme-islemleri/> (dostęp 9.10.2023).

5.6. Odbudowa gospodarcza i wzmocnienie odporności

Odbudowa gospodarcza i wzmocnianie odporności są bardzo ważne zarówno z punktu widzenia zrównoważonej bankowości, jak i zarządzania pandemią. W trakcie pandemii podjęto wiele działań w tym obszarze, a mianowicie:

- umożliwiono klientom odroczenie płatności rat kredytowych na specjalnych warunkach;
- rozszerzono obszary wykorzystania gwarancji skarbowych w ramach KGF dla kredytów udzielanych przedsiębiorstwom;
- stworzono specjalne pakiety kredytowe dla różnych sektorów, jak tekstylia, mieszkalnictwo i krajowa produkcja samochodów;
- zwiększono – w zależności od zapotrzebowania – limity w rachunkach bieżących i kartach kredytowych klientów, aby umożliwić im dokonanie obowiązkowych opłat i pokrycie nagłych wydatków;
- zwiększono limity na firmowych kartach kredytowych oraz limity systemu polecenia zapłaty, w celu zaspokojenia potrzeb w zakresie kapitału obrotowego;
- zwiększono ogólne limity kredytowe, m.in.: dodatkowe limity kredytu gotówkowego do wykorzystania na spłatę czeków wystawionych w określonym banku;
- wydłużono okres zamknięcia zobowiązań, który dla kredytów krótkoterminowych wyniósł 2 lata, przy czym wydłużono go dla eksporterów;
- zaoferowano specjalne pakiety kredytów i pożyczek na finansowanie zakupu nowych lub używanych mieszkań, na sfinansowanie potrzeb w zakresie mebli, elektroniki, sprzętu AGD, tekstyliów domowych, posagu oraz rowerów, a także pojazdów od producentów krajowych;
- zapewniono członkom związku giełd towarowych (Union of Chambers and Commodity Exchanges of Türkiye) korzystne możliwości pożyczkowe w celu kontynuowania działalności zawodowej i utrzymania zatrudnienia.

Podsumowanie

Podczas pandemii COVID-19 na całym świecie podjęto wiele zróżnicowanych działań w celu kontroli rozprzestrzeniania się wirusa. Restrykcje i obostrzenia sanitarno-epidemiologiczne, jak maski, izolacja i wymogi higieniczne, miały bezpośredni wpływ na działalność gospodarczą, w tym na sektor bankowy. Z drugiej strony pandemia wzmożła obawy o kwestie społeczne i środowiskowe wśród społeczeństwa. W ostatnich latach wzrosło także zainteresowanie zrównoważonymi praktykami bankowymi. Było one rezultatem rosnącej świadomości oraz istotnej presji otoczenia na dostosowanie działalności bankowej do celów zrównoważonego rozwoju (SDGs).

Wiele podejmowanych działań antycovidowych w sektorze bankowym bardzo dobrze wpisują się w zasady zrównoważonej działalności bankowej. W obu przypadkach ważne miejsce zajmuje priorytetowe traktowanie dobra jednostki i społeczeństwa oraz współpraca i odpowiedzialność. I, mimo różnic, występuje wyraźne skoncentrowanie na eliminowaniu słabości systemowych oraz zwiększaniu odporności. W ob-

liczu kryzysu tylko dobrze zarządzane banki są w stanie zapewnić ochronę swoich pracowników i klientów, przy jednoczesnym zachowaniu ciągłości działalności.

Ramy zrównoważonej bankowości w Turcji zawierają 10 zasad i większość podejmowanych działań antycovidowych można bez problemu powiązać i przypisać do jednego z sześciu wyodrębnionych głównych obszarów zrównoważonej działalności bankowej. Zrównoważone praktyki bankowe mogą znacząco przyczynić się do bardziej odpornego i trwałego ożywienia gospodarczego. Pandemia COVID-19 zmusiła banki, podobnie jak podmioty w wielu innych sektorach, do zmiany strategii i sposobu działania uwzględniającego pracę zdalną, design oddziałów, cyfryzację czy sposób dystrybucji produktów finansowych. Głównym priorytetem działań antycovidowych było zapewnienie odpowiedniego poziomu kredytowania gospodarki przy jednoczesnym zachowaniu bezpieczeństwa i odporności systemu bankowego. Zastosowane zrównoważone rozwiązania szczególnie w zakresie finansowania mają kluczowe znaczenie dla sprawiedliwej i inkluzywnej odbudowy gospodarczej. Pandemia COVID-19 pokazała, że środowisko naturalne ma kluczowe znaczenie dla długoterminowego dobrobytu społeczeństwa i gospodarki. Na podstawie analizy stwierdzono, że najwięcej działań podejmowanych w związku z pandemią COVID-19 i jej skutkami, będących jednocześnie zgodnych z zasadami zrównoważonej bankowości, występuje w obszarze „odporność i zdolności adaptacyjne” oraz „odbudowa gospodarcza i wzmocnienie odporności”.

Bibliografia

Banking Regulation and Supervision Agency (2020a), Aktif Rasyosunun (AR) Yururlukten Kaldirılması Hk Kurul Kararı. <https://www.bddk.org.tr/Duyuru/EkGetir/724?ekId=747> (dostęp 31.10.2023).

Banking Regulation and Supervision Agency (2020b), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararı, Karar: 9312. <https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/806> (dostęp 4.11.2023).

Banking Regulation and Supervision Agency (2021), Sürdürülebilir Bankacılık Stratejik Planı. <https://www.bddk.org.tr/KurumHakkinda/EkGetir/18?ekId=122> (dostęp 15.10.2023).

Banks Association of Türkiye (2020), Koronavirüsü Salgını Nedeniyle Ekonomik Faaliyetin Desteklenmesi Amacıyla Bankacılık Sektoründe Alınan Önlemler ve Uygulamalar. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7668/Onlemler_ve_Uygulamalar_050620.pdf (dostęp 5.11.2023).

Bayar M., Varisli N. (2020), *COVID-19 pandemisinin Türkiye’de tüketici kredileri hacmi üzerindeki etkisi: 2013-2020 donemi zaman serisi analizi*, „Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi”, 21 (3), 85–99. DOI: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadoluibfd/issue/56987/791759>

Baybur M., Çetinkaya M. (2020), *COVID-19 pandemisinin Türkiye’de dijital bankacılık ürün ve hizmetlerinin kullanımı üzerindeki etkisi*, „Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beseri Bilimler Dergisi”, 4(2), 148–163. DOI: 10.46452/baksoder:829078

Central Bank of the Republic of Türkiye (2020), Measures Taken against the Economic and Financial Impacts of the Coronavirus, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN/Main+Menu/Announcements/Coronavirus>, (dostęp 17.10.2023).

Cetiner E.M., Gurel C.A. (2022), *COVID-19 Pandemisinin Sürdürülebilir Finans Uygulamalarına Etkisi*, „International Academic Social Resources Journal”, Vol. 7, Issue 43, 1615–1620.

Demirel D.U.S. (2022), *COVID-19 pandemisi'nin bireysel mobil ve internet bankacılığı ile kurumsal mobil ve internet bankacılığı kullanımına etkisi (2018-2021)*, „International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries”, 6(11), 127–149. DOI: 10.55775/ijemi.1058014

Ekim Kocaman B. (2021), *COVID-19 Surecinde Turk Bankacilik Sektoru Ve Piyasa Yogunlasmasının Analizi*, „Hitit Sosyal Bilimler Dergisi”, 14(2), 384–407. DOI: 10.17218/hititsbd.1007890

Erden B., Aslan O.F. (2022), *The impact of the COVID-19 pandemic outbreak on the sustainable development of the Turkish banking sector*, „Frontiers in Environmental Science”, 10, 1–12. DOI: <http://doi.org/10.3389/fenvs.2022.989070>

Ergin Unal A., Yetiz F., Susay A. (2022), *The impact of COVID-19 on industrial, banking, and tourism indexes*, „Fiscaeconomia”, 6(1), 278–291. DOI: 10.25295/fsecon.1013123

Gocumlu B.Ç., Usul A.S. (2022), *Türkiye'nin Kovid-19 salgınıyla mücadelesinin 2 yılı*, <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyenin-kovid-19-salginiyla-mucadelesinin-2-yili/2529977> (dostęp 17.10.2023).

Karim S., Akhtar M.U., Tashfeen R., Rabbani M.R., Abdul Rahman A.A., AlAbbas A. (2022), *Sustainable banking regulations pre and during coronavirus outbreak: the moderating role of financial stability*, „Economic Research-Ekonomska Istraživanja”, 35(1), 3360–3377. DOI: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1993951>

Kendir E., Erkan A., Aslantas Ates B. (2022), *COVID-19 pandemi surecinin banka kredileri ve bankaların protestolu senetleri üzerine etkileri*, „Cankiri Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi”, 12(2), 1–36. DOI: 10.18074/ckuibfd.942404

OECD (2022), *Economic Outlook for Southeast Asia, China and India 2022: Financing Sustainable Recovery from COVID-19*, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/e712f278-en>

SESAM (2023), *Türkiye'de COVID-19'la Mücadelede Alınan Kamu Maliyesi Tedbirlerinin Değerlendirilmesi*. <http://sesam.sakarya.edu.tr/tr/duyuru/goster/91540/turkiye-de-COVID-19-la-mucadelede-alinan-kamu-maliyesi-tedbirlerinin-degerlendirilmesi> (dostęp 13.11.2023).

Sumadi S. (2020), *Menakar dampak fenomena pandemi COVID-19 terhadap perbankan syariah*, „Jurnal Hukum Ekonomi Syariah”, 3(2), 145–162. DOI: <http://dx.doi.org/10.30595/jhes.v0i1.8761>

Turkish Statistical Institute (2021), *Death and Cause of Death Statistics, 2021* (dostęp 17.10.2023).

Xie H., Chang H.L., Hafeez M., Saliba C. (2022), *COVID-19 post-implications for sustainable banking sector performance: evidence from emerging Asian economies*, „Economic Research-Ekonomska Istraživanja”, 35(1), 4801–4816. DOI: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.2018619>

Yurttadur M. (2021), *COVID-19 Pandemisi'nin katilim bankalarının karlılıklarına etkileri*, „Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi”, 11(4), 2285–2297. DOI: 10.30783/nevsos-bilen.1009126